

ПАРАЛЕКСІЯ ВА ЎМОВАХ БЕЛАРУСКА-РУСКАГА БІЛІНГВІЗМУ

Скабелка Г.Д.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Дадзіра Т.П. – ст. выкладчык

Разглядаюцца паралексія як моўная з'ява ва ўмовах беларуска-рускага кантактнага білінгвізму, тыпы адрозненняў паміж блізкароднаснымі мовамі. Аналізуецца ўплыў паралексіі на моўную кампетэнцыю асобы.

Мова – гэта сістэма разнастайных адзінак, з дапамогай якіх выражаюцца думкі, пачуцці, волевыяўленне людзей. Яна адлюстроўвае духоўны свет, жыццёвы вопыт, асаблівасці мыслення і псіхікі, маральна-этычныя і эстэтычныя нормы пэўнай нацыі.

У сучасным свеце актыўнае і працяглае ўзаемадзеянне народаў непазбежна прыводзіць да ўзнікнення сацыяльнай сітуацыі, якая паступова атрымала назву двухмоўе, або білінгвізм. Такім чынам ў Беларусі гістарычна склаліся свае асабістыя сацыяльныя, культурныя і этнамоўныя ўмовы існавання дзвюх блізкароднасных моў – беларускай і рускай [1].

Доўгае ўзаемадзеянне беларускай і рускай моў патрабуе вывучэння розных аспектаў двухмоўя, у прыватнасці, паралексіі. Згодна з прынятым азначэннем, да паралексаў варта адносіць пары аднакаранёвых слоў, якія маюць нерэгулярныя адрозненні ў фанетыка-марфалагічным афармленні пры змесце, які практычна супадае [2].

Адной з прычын, якія дазваляюць носьбіту беларускай мовы адносна лёгка авалодаць рускай мовай і свабодна разумець пісьмовыя і вусныя рускія тэксты, з'яўляецца блізкасць фанетыка-графічнай і лексіка-граматычнай сістэм. Але гэтая блізкасць можа не толькі спрыяць, але і перашкаджаць авалоданню рускай мовай. Асабліва наглядна гэта праяўляецца ў культуры рускай гаворкі беларусаў, паколькі менавіта ў маўленні і адбываецца змешванне моўных з'яў (так званая міжмоўная інтэрферэнцыя), у прыватнасці перанос асаблівасцей беларускай мовы ў рускую ці наадварот.

Памылкі ў рускай мове беларусаў, якія ўзнікаюць пад уплывам роднай, беларускай мовы, даследчыкамі падзяляюцца на тры віды ў адпаведнасці з трыма тыпамі адрозненняў паміж гэтымі дзвюма блізкароднаснымі мовамі.

Па-першае, існуюць рэгулярныя адрозненні паміж беларускай і рускай мовамі, якія фіксуюцца ў выглядзе фанетычных, марфалагічных, сінтаксічных, а таксама арфаэпічных і арфаграфічных правілаў. Напрыклад, адрозненні паміж гукамі: бел. [г'] і бел. [ц'], [ч'] і [ч], змешванне якіх заўсёды прыводзіць да парушэння вымаўленчых нормаў беларускай літаратурнай мовы. Так, калі ў рускай мове беларуса прагучыць [трашчыць] замест [триш'ит] або [триш'ит], то такога роду парушэнне можа быць цалкам растлумачана пераносам у рускую мову рэгулярных з'яў беларускай мовы: цвёрдага [р], акання, цвёрдага [ч], дзеяслоўнага канчатка –ць. Напрыклад, адрозненні ў націсках: коршун-каршун, спіна-спіна, сыворотка- сыроватка, взяла-ўзяла, мизинец-мезенец і г. д. Адрозненні роду: салат-салата, комод-камода, тополь-таполя, бровь-брыво і г.д.

Другі тып адметнасцей паміж вышэйназванымі мовамі заключаецца ў наяўнасці вялікай колькасці рознакаранёвых лексем таго ж значэння, напрыклад: верасень – сентябрь, вока – глаз, столь – потолок, сякера – топор, раіць – советовать, хавáць - прятать, блакітны – голубой, вáдкі – жидкий, на́дта – очень, пяшчотна – нежно, газа – керосин, справа - дело і да т.п. З'яўленне іншамоўных (беларускіх) слоў у рускай мове не можа быць ліквідавана шляхам вывучэння якіх-небудзь правілаў, паколькі гэтыя адрозненні нерэгулярныя і ніякімі правіламі ахоплены быць не могуць [3].

Таксама можа быць вылучаны трэці тып руска-беларускіх моўных разыходжанняў. Ён ахоплівае выпадкі нерэгулярных адрозненняў у фанетыка-марфалагічным афармленні роднасных раўназначных лексем дзвюх моў, напрыклад: аб'ява – объявление, багацце – богатство, барацьба – борьба, бялізна – бельё кватэра – квартира, кідаць – кидать, лесвіца – лестница, мімаходзь – мимоходом, паводка – паводок, падвойваць – удваивать, пачынальнік – зачинатель, стогн – стон, рубчасты – рубчатый, рэмень – ремень, упрысядкі – вприсядку, шчодры – щедрый, яблык – яблоко, вотруб'е – отруби і інш.

Такім чынам, паралексы – гэта тыя словы беларускай і рускай моў, якія пры адносным сэнсавым і фармальным падабенстве характарызуюцца пераважна нерэгулярнымі адрозненнямі ў фанетычнай і марфалагічнай структуры, слова- і формаўтварэнні, націску і г.д. Даследаванне паралексаў уяўляе вялікую цікавасць, бо дазваляе пашырыць і паглыбіць нашы ўяўленні аб момантах падабенства і адрозненняў паміж беларускай і рускай мовамі, адкрывае магчымасць сканцэнтравана ўвагу на разнастайнасці цяжкасцей у рускай мове для беларуса і наадварот, паглыбляе разуменне гістарычных сувязей дзвюх блізкіх моў, дазваляе прагназаваць далейшы ўзаемаўплыў ва ўмовах кантактнага білінгвізму.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. О влиянии близкородственного языка на устную речь дошкольников в условиях русско-белорусского двуязычия [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://elib.bspu.by/handle/doc/28602>. – Дата доступу: 17.03.2024.
2. Паралексия в условиях близкородственного контактного билингвизма [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/278086>. – Дата доступу: 17.03.2024.

3, *Белорусско-русский паралексический словарь-справочник: Пособие для учителя / И.В.Войнич, Л.П.Кунцевич, Л.А.Мельникова и др.; Под ред. А.Е.Михневича. – Мн.: Нар. асвета, 1985. – 366 с.*